

Brister i skolan leder till ökad psykisk ohälsa bland unga med funktionsnedsättning

Andelen unga som har återkommande psykosomatiska symtom har ökat över tid och fördubblats sedan mitten av 1980-talet. Det visar Folkhälsomyndighetens enkätundersökningar Skolbarns hälsovanor. Flickor uppger sämre hälsa än pojkar och unga med funktionsnedsättning uppger sämre hälsa än unga utan funktionsnedsättning.

Vad den ökade psykiska ohälsan beror på är inte helt klarlagt. Det finns dock många indikationer som pekar mot att bland annat de förändringar som gjordes i skolsystemet under 90-talet har lett till att skolan fungerar sämre och att detta har betydelse för den ökade ohälsan bland unga.

I det här infobladet har Specialpedagogiska skolmyndigheten sammanställt resultat som rapporterats de senaste åren när det gäller unga i skolan och deras psykiska hälsa.

Orsaker till psykisk ohälsa

Det finns flera bidragande orsaker till att den psykiska ohälsan ökar. Förutom brister i skolans funktion är andra exempel en större medvetenhet bland unga om de ökade kraven på arbetsmarknaden, den socioekonomiska utsattheten, psykisk ohälsa i familjen, livsstilsfaktorer, en ökad acceptans i samhället för psykisk ohälsa, ökad individualisering samt en ökad digitalisering. Detta framkommer i analyser av Folkhälsomyndigheten, av forskare och av intresseorganisationer

Något som har stor betydelse för ungas utveckling av god psykisk hälsa, är goda förutsättningar i skolan. Flera starka skyddsfaktorer för psykisk hälsa har anknytning till skolan vilket visar på hur viktig skolan är för elevernas hälsa och välbefinnande. En skyddsfaktor för

psykisk hälsa i skolan är goda relationer. Unga behöver nära och tillitsfulla relationer och det behöver finnas personer som den unga kan dela förtroenden med. Andra viktiga skyddsfaktorer är fungerande skolmiljö, trivsel, gott bemötande och god undervisningskvalitet. Faktorer som mobbning, kränkningar, misslyckande i skolprestationer, otrygghet och känsla av utanförskap i skolan är riskfaktorer för psykisk ohälsa.

Unga i skolan med funktionsnedsättning

Unga i skolan med funktionsnedsättning har enligt undersökningar en högre psykisk ohälsa än unga utan funktionsnedsättning. Det är dock viktigt att påminna sig om att olika statistiska undersökningar definierar funktionsnedsättning på olika sätt. Gruppen unga i skolan med funktionsnedsättning är en mycket heterogen grupp och olika undersökningar täcker in olika delar av den här gruppen mer eller mindre detaljerat.

Även könstillhörighet är en viktig bakgrundsfaktor när vi ställer samman underlag om ungas psykiska hälsa. Det finns undersök-

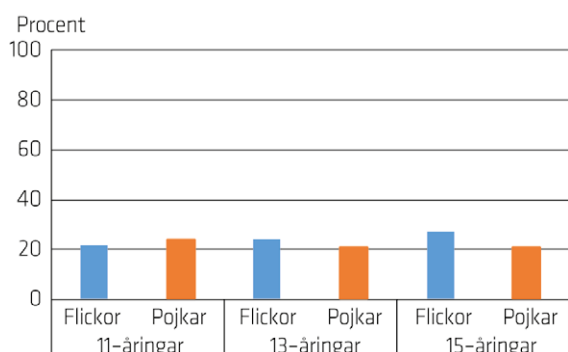
ningar som visar att unga med adhd eller add är de som många gånger uppger högsta grad av psykisk ohälsa följt av unga rörelsehindrade och unga med hörselnedsättning. Även inom dessa grupper uppger flickor en högre psykisk ohälsa än pojkar.

Samma undersökning visar att unga som beskriver att de har goda sociala förutsättningar i skolan, med gemenskap och möjlighet till förtroendefulla relationer, anser att deras psykiska hälsa är god oavsett om de har en funktionsnedsättning eller inte.

Så svarar de unga

Psykisk hälsa är ett paraplybegrepp som kan innefatta många olika tillstånd. Det är därför svårt att ge en sammanfattande översiktsbild av hur det ser ut för unga i skolan. Det är dock fastställt utifrån statistiska undersökningar att bristfällig skolmiljö eller misslyckande i skolarbete är en riskfaktor för ökad psykisk ohälsa. I stapeldiagrammet nedan ser vi hur stor andel unga i skolan som i Folkhälsomyndighetens enkätundersökning, Skolbarns hälsosvanor 2018, uppger att de har en långvarig sjukdom, en funktionsnedsättning eller ett annat långvarigt hälsoproblem.

Figur 4.16 Andel, i procent, flickor och pojkar i respektive ålder som uppger att de har en långvarig sjukdom, funktionsnedsättning eller annat långvarigt hälsoproblem, 2017/18.

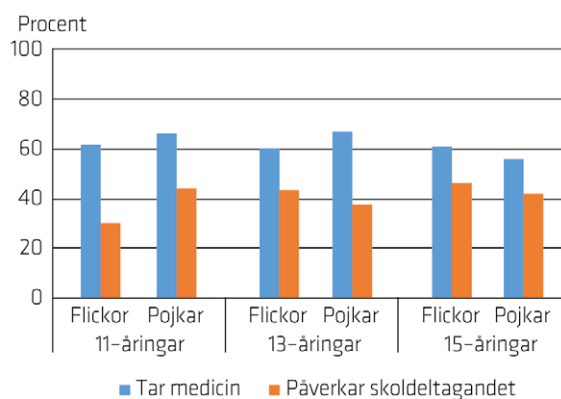

Källa: Skolbarns hälsosvanor, Folkhälsomyndigheten, 2018, s.37.

I samma undersökning kan vi också se att mellan 30 och 46 procent av de som har dessa nedsättningar svarade att deras deltagande i skolan

påverkas. Det är bland flickorna som andelen stiger från 30 procent bland 11-åringarna till 46 procent bland 15-åringarna. Bland pojkarna uppger strax över 40 procent redan vid 11-årsålder att de påverkas i deltagande och närvaro.

Figur 4.17 Andel i procent, flickor och pojkar, i respektive ålder som uppger att de tar medicin för en långvarig sjukdom eller funktionsnedsättning eller vars närvaro och deltagande i skolan påverkas av dem, 2017/18.

Källa: Skolbarns hälsosvanor, Folkhälsomyndigheten, 2018, s. 38

Flickor är mest utsatta

Örebro län publicerade 2014 en rapport med ingående analyser av den psykiska hälsans skyddsfaktorer för unga i skolan, med och utan funktionsnedsättning. De som svarade hade då fått fylla i vilken funktionsnedsättning de hade och kunde välja följande: hörselnedsättning, synnedsättning som inte kan korrigeras med glasögon eller linser, rörelsehinder, läs- och skrivsvårigheter/dyslexi, adhd eller add, samt annan funktionsnedsättning. Majoriteten av de funktionsnedsättningar som de unga uppger visar sig då vara de som inte är synliga för omgivningen. Författarna av rapporten menar att det därför är troligt att många unga inte får det stöd som de har behov av och rätt till. Ett exempel är att många unga med funktionsnedsättning svarar att de har behov av hjälpmedel, men att de inte har tillgång till dem i skolan.

Ju fler funktionsnedsättningar en ung person har desto sämre hälsa tycker sig personen ha. Majoriteten av unga som svarat på enkäten ser

ljus på framtiden men unga med funktionsnedsättning gör detta i lägre grad än de utan funktionsnedsättning. Det är viktigt att notera att detta också skiljer sig åt beroende på könstillhörighet och typ av funktionsnedsättning.

Resultaten visar genomgående att unga med funktionsnedsättning i skolan har en mer utsatt situation än unga utan funktionsnedsättning och flickor med funktionsnedsättning är den mest utsatta gruppen generellt sett. Det gäller psykisk hälsa, likväl som levnadsförhållanden och levnadsvanor. Det framkommer också att pojkar med hörselnedsättning, rörelsehinder eller adhd eller add i minst lika hög grad uppger att de känner nedstämdhet och ångslan eller oro som flickor utan funktionsnedsättning.

Risikfaktorer som berusningsdrickande och dagligt tobaksbruk är betydligt vanligare bland unga med funktionsnedsättning, främst unga med adhd eller add, men även unga med rörelsehinder och hörselnedsättning.

Sammanfattande punkter

- En skolmiljö som inte fungerar och misslyckande i skolarbete är riskfaktorer för ökad psykisk ohälsa bland unga.
- Goda relationer, bra skolklimat, gott bemötande och undervisningskvalitet kan förstås som skyddsfaktorer för psykisk hälsa.
- Unga måste få vara delaktiga i utformandet av skyddsfaktorer i skolan. De kan ofta föra resonemang kring frågan och vet vad de behöver.
- Unga i skolan med funktionsnedsättning uppger i högre grad än unga utan funktionsnedsättning att de upplever psykisk ohälsa. Olika statistiska undersökningar definierar dock funktionsnedsättning på olika sätt.
- Sambandet mellan funktionsnedsättning och högre grad av psykisk ohälsa kan försvinna när hänsyn tas till faktorer som har att göra med social tillit och socialt kapital.

- Elever har rätt till stöd enligt skollagen. Elevens behov är det som ska avgöra rätten till stöd. Det ska inte avgöras av om de har särskilda svårigheter till följd av någon diagnos.

Vad gör Specialpedagogiska skolmyndigheten?

Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM, arbetar för att ge stöd till skolor. Inom vårt stöd finns flera områden och verktyg som stödjer de skyddsfaktorer som tas upp i undersökningar och kunskapsöversikter. Våra olika stödverktyg finns alla tillgängliga via vår webbplats, www.spsm.se.

Stödmaterial elevhälsa syftar till att stärka och organisera det förebyggande och hälsofrämjande arbetet i skolan. Det vänder sig i första hand till rektor och den samlade elevhälsan som ett tvärprofessionellt team och kan även användas tillsammans med lärare och övrig skolpersonal.

Delaktighet – ett arbetssätt i skolan är ett annat stödmaterial som beskriver hur skolor på ett konkret sätt kan arbeta för att öka elevernas delaktighet i skolan. Vi erbjuder även en nätbaserad kurs - Delaktighet ett arbetssätt i skolan – där lärare och skolpersonal både får en teoretisk och praktisk grund.

På SPSM arbetar vi med en **barnpanel** och ger ut rapporter där elever med funktionsnedsättning berättar om sin skolsituation. Här beskriver eleverna vilka hinder de möter och vilka förändringar och förbättringar de ser behövs i skolan.

Med hjälp av **Värderingsverktyget för tillgänglig utbildning** ges möjlighet för personal i förskolor och skolor att skatta tillgängligheten i verksamheten där de arbetar för att identifiera och undanröja hinder som kan finnas. Skolverksamheterna kan utifrån resultaten komma fram till vad som behöver förbättras och utvecklas för att öka tillgängligheten och därefter upprätta en handlingsplan.

Referenser

CDUT (2018) *Mår alla bra? Rapportserie från Liv och hälsa ung-undersökningarna 2017 i Mellansverige*, Rapport 1.

Folkhälsomyndigheten (2018) *Varför har den psykiska ohälsan ökat bland barn och unga i Sverige? Utvecklingen under perioden 1985–2014*, kortversion. Stockholm: Folkhälsomyndigheten.

Folkhälsomyndigheten (2018) *Skolbarns hälsovanor i Sverige 2017/18 Grundrapport*. Stockholm: Folkhälsomyndigheten.

MIND (2018) *UNGA MÅR ALLT SÄMRE – ELLER? Kunskapsöversikt om ungas psykiska hälsa i Sverige 2018*. MIND i samarbete med Högskolan i Gävle och Länsförsäkringar. Stockholm: MIND.

Skolverket (2019) *Hälsa för lärande, Lärande för hälsa*. Stockholm: Skolverket

Örebro läns landsting (2014) *Den psykiska hälsans skyddsfaktorer bland ungdomar med och utan funktionsnedsättning*. Liv & hälsa ung i Örebro län, författare: Margareta Lindén-Boström och Carina Persson. Örebro: Örebro läns landsting, samhällsmedicinska enheten.

Elektroniska referenser

Folkhälsomyndigheten, folkhalsomyndigheten.se
<https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/halsa-i-olika-grupper/funktionsnedsattning/halsan-hos-personer-med-funktionsnedsattning/>
Nedladdat 20190823, kl 09.07

Statistiska centralbyrån, scb.se
<https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2017/Samre-psykisk-halsa-bland-unga-i-Sverige-an-i-ovriga-Norden/>
Nedladdat 20190902, kl 16.00

Tidskriften elevhälsa, tidskriftenelevhalsa.se
<https://www.tidskriftenelevhalsa.se/1-2019/nyanserad-forstaelse-av-ungas-psykiska-ohalsa>
Nedladdat 20190903, kl 10.50